

A földrajzi tényezők szerepe a közigazgatás térbeli változásaiban

Elekes Tibor
Miskolci Egyetem

A közigazgatás térbeli kialakításában meghatározó szerepük van atermészeti, társadalmi, gazdasági és politikai tényezőknek. Ezen tényezők tér- és időbeli sajátosságait, föl-, illetve leértékelődését erdélyi példákkal illusztrálom.

A XI. századi, a Keleti-Kárpátok és az Erdélyi-középhegység közötti, nagyjából Ny-K-i kiterjedésű megyék kialakításakor szempont lehetett, az akkor gazdaságilag fontos sóbányák térbeli elhelyezkedése.

Jelentős változást eredményezett a székelyek és a szászok betelepítése. A XIV. századra, a szász térszerveződés a birtokba kapott területek térbeli kiterjedéséhez igazodott (pl.: a Királyföldön), a szász székek és vidékek kialakítását politikai szempontok befolyásolták. A székely székek, valamint a dél-erdélyi románok vidéke (Fogarasföld) többnyire domborzati és vízföldrajzi adottságokhoz igazodott.

A XIV. századra kialakult erdélyi közigazgatás első jelentős átszervezéséreII. József idején (1784-1790) került sor. Az egyszerűsítés és ésszerűsítés jegyében megfogalmazódott átszervezés fölszámolta Erdélyben is a székek és vidékek különállóságát. A Székelyföldön és Szászföldön létrehozott új terület egységek viszonylatában a gazdasági szempontok mellette történelmi területek fölszabdolásának politikai szándéka is fölfedezhető.

1790 után visszaállt az 1784 előtti erdélyi megyék, székek, vidékek rendszere. Az 1806-ban már létező járások kialakításában a természeti és a gazdasági tényező szerepe is nyomon követhető az erdélyi megyék és a székely székek viszonylatában.

Újabb radikális átszervezést jelentett az 1850-1860 között létezett katonai kerületek, körzetek és alkörzetek rendszere. A politikai elnyomás eszközeként működött térszerveződést a politikai enyhülés jegyében, 1860-tól a „hagyományos közigazgatás”, majd 1876-tól a „megyerendszer” váltotta föl.

A részben természeti adottságok függvényében kialakult székely székek területéhez igazították az 1876-ban létrehozott székelyföldi megyéket. Ekkor, a történelmi-etnikai szempont érvényesült pl. Szeben és Fogaras megye kialakításakor. A többi új erdélyi megye nagyjából csak nevében őrizte meg a XI.-XIV. századi térfelosztást.

Kevésbé változott a megyék térbelisége az I. világháború utáni hatalomváltást követően. Az erdélyi megyerendszert országhatár szelte át a II. világháború alatti időszakban.

A II. világháború utáni gyökeres politikai, gazdasági, társadalmi változások egy új térszerveződés meghonosítását jelentették Romániában. Szovjet mintára, a gazdasági fejlesztés és az új térszemlélet függvényében 1950-ben bevezették a tartomány-rajon-komuna rendszert. Az 1952-ben, 1956-ban és 1960-ban átalakított rendszert 1968-tól, a napjainkban is érvényben levő új, a földrajzi, történelmi szempontokat kevésbé figyelembe vevő térszerveződés váltotta föl.

Az évezrednyi időt felölelő erdélyi közigazgatás különböző változataiban nyomon követhető a természeti, társadalmi és gazdasági tényezők szerepe, e kölcsönhatási rendszer konkrét területi megnyilvánulásai. Politikai szempontrendszer érvényesült az 1780-as, 1850-es években, újabb kori fölértékelődésére az 1950-1960-as években végrehajtott átszervezések során került sor. A XX. század gyakori átszervezései politikai, gazdasági szempontok szerint történtek, ritkán alkalmazkodtak a szerves fejlődés során kialakult térszerkezeti, térszerveződési keretekhez.